

de — ami a legfontosabb — az elmélyedés ösztöne megvan benne, megvan a pillanatok biztossága is, modulatetechnikája még fejlesztésre szorul, a kézfátéka máris kifejező s az a tekintete is. Beszédjében van valami melancholikus árnyalat, némi fáradt vonatottsággal indítja útnak a mondatokat, ez bizonyos egyéni varázst adott Marianne-jának, csak ügyelnie kell, hogy monotóniába ne menjen át. Mihályi Mária finom szavú, meleg érzésű anya-alakítása is rászolgál az elismerésre, amiből a többi közreműködőnek még szűkösen sem igen juttathatunk.

A harmadik, «hazai» estén Ujházy Györgynek esztendeje a Magyar Színházban bemutatott vígjátékát, *A Belezny asszonyok*-at játszották. Akkor a parádés szereposztás (Berky Lili, Hegedüs, Kiss Ferenc, stb.) nagyot lendített a darabon, melyben fiatalos kedvesség takargatja a kezdő naivságát, — ha az előadás kitűnő. Alapi gárdája nehezen állta az összehasonlítást. A rendezés szabadjára engedte a túlzó hajlamot, bohóziati aláhúzásokkal dolgozott, mosoly helyett hahotára pályázott. Még Miske volt a legmértéktartóbb. Őt a korábbi alkalmakkor a társulat egyik legfőbb erőségének ismertük meg, kár, hogy ezúttal ez egy alakításán kívül szóhoz sem jutott. Ugyanez áll Gyarmathy Anikóra is, ki tavaly több ízben is komoly figyelmet keltett. Most egyetlen, lényéhez sehogy sem találó feladatban láttuk, mely könnyed játékosságot kívánna, ép azt a vonást, mely egyéniségétől — úgy tetszik — merőben idegen.

Kritikai észrevételeink lehetnek Alapi munkájának eredményei felől, nyíltan elő is álltunk velük. De lelkes erőfeszítése, műsorának gazdagítására s emelésére irányuló lankadatlan törekvése becslést és szeretetet érdemel. Amit harmadéve vállalt, amellet hitelt és odaadással kitarthat most is, midőn

derék vándorcsapatával e fővárosi látogatása során harmadfélezredik előadásuk küszöbére érkezett.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle.

Az Iparművészeti Múzeum régi egyházművészeti kiállítása.

Néhány évtized óta sokat hallani a múzeumok elnéptelenedéséről. A háború nyomán felburjánzott absztrakt irányzatok szószólói több ízben megkongatták a harangot a múzeumok fölött. Szerintük a modern embert, akinek sorsa a gépekkel egyre szorosabbra fűződik, nem érdekli, nem érdekelheti a régi, elsüllyedt korok emlékeit őrző gyűjtemény. Azt mondják, a mai ember minden idegszálával annyira benne él korában, hogy nem ér rá hátrafelé tekintetni. Ezek az állítások az első pillanatban valószínűnek tűnnek. Tény az, hogy az élet irama meggyorsult, a megélhetés gondjai barázdákat rónak az arcokra. A tegnap művészete elvesztette kontaktusát a régi korokkal, nem azokból fejlődött, hanem absztrakt spekulációkból. A világháború óta a közönség érdeklődését a politika eseményei rendkívüli erővel foglalkoztatják, hiszen mindenki a saját bőrén érzi a változások elementáris hatását. Mindezek a tények arra vallanak, hogy a régi művészet iránti érdeklődés, a történelmi kultúrák szeretete elhalványul az emberiségben.

Bármily mostohák is a körülmények, a múzeumokat nem kell féltetni. A statisztika adatai arra vallanak, hogy a közönség érdeklődése a régi műtárgyak iránt nemcsak hogy nem lanyhult, hanem emelkedőben van. Az Olaszországot megjárt utasok bizonyára emlékeznek a vatikáni gyűjtemények vagy a firenzei Uffizi szédületes forgalmára. Szemtanúk állítják, hogy a tavasszal rendezett londoni olasz kiállítás termei az első naptól

kezdve az utolsóig zsúfolt villamoshoz hasonlítottak. Az érdeklődés éber voltát bizonyíthatják még a nagy nemzetközi aukciók s az a mindennél beszédesebb tény, hogy a történeti kultúrával alig rendelkező Amerika lázas szenvedéllyel gyűjti Európa és Keletázsia régi műtárgyait.

Az ideai Szent Imre-ünnepségek programjába az Iparművészeti Múzeum is bekapcsolódott a régi egyházművészet emlékeinek bemutatásával. Ez a kiállítás messze kimagaslik az utolsó évtized művészeti eseményei közül s kétségtelenül a leggazdagabb, legértelmesebb kiállítás, amely a háború óta a magyar közönség elé került. A múzeum vezetősége, ami az anyag megválasztását illeti, bizonyos mértékig kénytelen volt megalkudni. Szent Imrét, az Árpádház virágát, legmértöbbben az Árpádkor emlékeinek bemutatásával lehetett volna megünnepelni. Ezeket az emlékeket azonban legnagyobb részben külföldi múzeumok és kincstárak őrzik s ideiglenes hazahozataluk leküzdhetetlen akadályokba ütközött volna. A szent királyfi emlékének a múzeum egyházművészeti tárgyak összegyűjtésével hódolt. Ezek a műkincsek részben magyar tárgyak, részben külföldiek. Az előbbieket legnagyobb része az egyházi kincstárakból és a múzeumokból került elő, az utóbbiak java magánosok gyűjteményeiből. Jelentőség és érték szempontjából messze kimagaslanak a magyar tárgyak. Gazdag sorozatokban elevenedik meg a magyar szobrászat, ötvösség, miniatürfestés és textilművesség. Kár, hogy a régi magyar vallásos festészet nem kapott helyet, egy-két szebb emléke — Kolozsvári Tamás kálváriája vagy MS mester képei — nagyon hiányzik a gótikus ízlésű tárgyak közül.

A magyar anyag legfőbb dísze az ötvösművek páratlanul gazdag sorozata. Műtörténetünk már régóta hirdeti, hogy a régi hazai művészet «nem-

zeti mesterségünkben» az ötvösségben kulminált. Ha más műfajokban is alkotott a magyar tehetség nemzetközi mértékkel mérhető, azok az emlékek az évszázados dűlás és pusztulás után csaknem izoláltak egymástól. Ezzel szemben az ötvöstárgyakon a fejlődés megszakítás nélkül végigkísérhető, közöttük tucatjával akadnak oly művek, amelyekben a magyar ízlés és lelemény páratlant alkotott. A sort egy kisméretű aranyozott rézkehely nyitja meg, amelyet a sopronmegyei Petőházán ástak ki, onnan került a soproni múzeumba. Gombjára vésett felirat szerint bizonyos *Cundpald* ötvös készítette. Ez a kehely már régebbi idő óta ismeretes az irodalomban, többször összehasonlították a kremsmünsteri apátságban őrzött úgynevezett Tassilo-kehellyel. Ez az analógia s azonkívül a kupán látható vésett szíjfonatos díszítés korát is meghatározná, általában azt tartják, hogy a VIII. században készült és frank eredetű. Kialakulatlan tagolása és díszítése bizonyossá teszi, hogy még a román stílus előtti kor emléke, azt azonban nem látjuk bizonyítottnak, hogy pont a VIII. századból való, származhat előbből vagy későbből, akár Szent István korából is.

Az árpádházi királyok korának ötvösművészetét a kalocsai főpapi sírból előkerült tárgyak és néhány kis kereszt képviseli a kiállításon. A kalocsai tárgyakat egy ideig Asztrik püspökkel hozták kapcsolatba, a kutatás mai állása szerint későbből, a XII. századból valók. Mindkét kalocsai ötvösmű rendkívül jelentékeny. Az egyik egy aranyozott ezüst pásztorbot, amelynek kampója oroszlánfejben végződik s hajdan rekeszesen foglalt ékkövekkel volt díszítve. Formája nemes, arányai finomak, kis mérete ellenére is monumentális. Gyengébb kivitelű a kis ezüstkehely, melyet ugyanabban a sírban találtak.

Széles, félgömbalakú kupája és nyomott arányai szinte sugározzák a román stílust. Egyetlen díszítése a gombja alatt és felett körülfutó sodrott ezüstszal. A hozzátartozó tányérkán az áldást osztó isteni kéz (dextera domini) látható, mint egy hasonló cividalei kelyhen. A románkori kereszték szép sorozatából meg lehet említeni a Székesfehérvári Múzeum körmeneti keresztjét, az esztergomi kincstár nagy Krisztus-corpustát s néhány korai zománcos emléket, amelyekre a limogesi zománcművesség hatott. Ezeknek a magyar földben talált keresztkek zománcos díszítése hihetőleg hazai mesterekre vezethető vissza, erre mutat zománcosásuknak a limogesisal szemben kezdetlegesebb módja.

Az Anjou-kori ötvösséget pompázó fejlettségben mutatja az ujlaki kehely, amelyet a budavári koronázótemplom őriz. Kupája, mint a XIV. századi kelyheké általában, tölcseralakú. Szerkezete rendkívül egyszerű, arányai megkapóak. Talpát négy kerek domborműves medaillon díszíti, amelyen Jézus életéből vett jelenetek sorakoznak, ezek a kis ábrázolatok mester kezére vallanak. Ugyanebből a korból való a Nemzeti Múzeum egyik szintén kiállított kelyhe, amelynek formaadása azonban jóval primitívebb.

Az Anjou-korral kezdődik ötvösművészetünk fénykora, amely egészen a mohácsi vészig tart. Emlékei között Zsigmond király uralkodásának idejéből legnevezetesebb Szent László király sodronyzománcos fejerekljetartója, amelyet a győri székesegyház engedett át a kiállítás tartalmára. A szent király monumentális ötvösszobra, mint a kutatás megállapította, 1408 körül Nagyváradon készült. Nevezetes azért, mert rajta látható elsősíben a nemzeti technikává váló sodronyzománcosítás, de nevezetes azért is, mert a figurális gótikus ötvösségnek arányaiban és kvalitásá-

ban párját ritkító remeke. Az arc szigorú és ünnepélyes vonásaiból arra következettek, hogy a herma a Kolozsvári-testvérek nagyváradi királyszobra nyomán készült: szigorú tekintete arra vallana, hogy a bárdját emelő szent király szobrának arcvonásait őrizte meg. Ez az elmélet valószínűleg nem állja meg a helyét, a fejerekljetartók hieratikusan merev arc kifejezése az ábrázolt szent felsőbbrendűséget akarja bebizonyítani s a győri herma az elpusztult nagyváradi lovasszobortól alighanem függetlenül készült.

A sodronyzománc-technika pompázó művekben él tovább. A kiállítás tucatjával mutatja be szebbnél szebb emlékeit. A legszebb közöttük az esztergomi kincstár páratlan darabja, az úgynevezett Súly-kehely, amely a XV. század közepéről való. A néző nem tudja, ha ezzel az óriási méretű kehellyel kerül szembe, mit csodáljon inkább, kábító anyagpompáját, gazdag díszítését, vagy felépítésének eleganciáját. Nincs még egy kehely, amely ezzel a remekművel versenyezhetne s külföldön is sokáig kell keresgélni, míg hozzá fogható ötvöstárgy bukkan elő. A többi sodronyzománcos tárgy közül megemlíthetjük Andrassy Géza gróf szépen díszített kelyhét és egy korai győri kelyhet, amelynek gombja későbbi. Sok további szép gótikus ötvösmű akad a kiállításon, példa rá egy esztergomi függő erekljetartó, az ugyan-csak Esztergomban őrzött XV. századi szarvserleg s néhány filigrános kehely, amelyek közül a legszebbek Gyöngyös templomaiból kerültek elő. A gótikus építészet felfelé törő díseit utánzó úrmutatók között nevezetes a községi, rajta kívül két I. S. mesterjeggyel ellátott XV. századi mű, az egyik Esztergomból, a másik Nagyszombat hitelesítőjeggyel Gyöngyösről. A legszebb gótikus úrmutatót a győri székesegyház állította ki, hitelt

érdemlő adat szerint hajdan egyik klarissza-kolostor birtokában volt. Ágas-bogas díszítése rendkívül nyugtalan, izlése tisztán mutatja a késő gótika barokkos időszakát.

A mohácsi vész utáni ötvösségünk, ha sok szép és harmonikus alkotást tud is felmutatni, az előző időkkel már nem mérkőzhet. A kiállításon egy rendkívül finom mű hívja fel a figyelmet, Szelepcsényi György primás színtaranyból készült zománcos feszülete, amely mint német munka szerepel. *Varjú* Elemér véleménye, amely szerint ez a gyönyörű darab szoros kapcsolatban áll a Magyarországon készült XVII. századi zománcos násfákkal, hihetőleg eloszlatja a származás homályát. Bélyeg nem található a kereszten, ami elképzelhetetlen lenne, ha német munkával lenne dolgunk s ez is hazai származás mellett szól. A XVII. és XVIII. századi ötvösművek között megemlíthető *Weigl* Bertalan selmechányai ötvös, E. D. *lőcsei*, *Schätzl* József pesti, *Nigl* József győri és *May* Mihály brassói mester néhány műve. A sort *Szilassy* János festett zománcos művei zárják be, amelyek közül az egri ferencesrendiek úrmutatója pompázó, de bizony erősen vidékies alkotás. A derék *lőcsei* mester értékét eddigi méltatói kétségtelenül túlozták.

Az ötvösművek után néhány fémtárgyról is meg kell emlékezni. Az Árpádok korának izlését néhány szép darabon lehet tanulmányozni. A legszebb közöttük a Nemzeti Múzeum lovas vadászt ábrázoló aquamanile-ja a XII. századból. Hozzá társul a Székesfővárosi Múzeum oroszlánt ábrázoló darabja, amely ugyancsak értékes, a maga nemében tökéletes darab. Ezzel szemben a soproni Sternogyűjtemény oroszlánjának eredeti voltát vitathatónak érezzük. A további fémmunkák között néhány szép füstölő és gyertyatartó szerepel.

A szobrászati emlékek súlypontja

az idegen eredetű műtárgyakra esik, ami fájdalmasan mutatja, hogy gyűjtőink még mindig nem részesítik előnyben a hungaricákat. A magyar emlékek között legkorábbi az esztergomi Keresztény Múzeum fekete Magdolna-szobra. Románnal kevert gótikus formái a XIII. századi keletkezés mellett tanuskodnak. A katalógus szerintünk hibásan helyezi keletkezését a XII. századra. A XV. század első felének lágy stílusát mutatja egy térdeplő Mária-szobor, amely ugyancsak az esztergomi múzeum tulajdona. Magyar származásában — ellentétben a katalógus «dél-német» megjelölésével — nincs okunk kételkedni. Időrendben az utolsó magyar gótikus emlék egy női szent hársfaszobra. Felsőmagyarországról származik, keletkezésének ideje a XVI. század elejére tehető. A sovány anyagot az Iparművészeti Múzeum két kisszebeni szárnyasoltára egészíti ki. A szekrényében szobrokat rejtő, szárnyaikon domborművekkel díszített kisméretű oltárok a *lőcsei* keresztelő Szent János-oltár mesterének műhelyében készültek.

Ha lehet, még az ötvösség emlékeinél is gazdagabban vannak képviselve a szövetneműek, elsősorban a miseruhák. Legkorábbi közöttük a Nemzeti Múzeum vörös bársony miseruhája, amelynek szövetét a Szentléleknek galamb formában ismétlődő mustrája díszíti. Ez az alapszövet olasz eredetű, a rajta alkalmazott hímzés azonban — egy későbbi alak kivételével — egy 1400 körül működött magyar hímzőmester munkája. A XV. századból való *Velhési* Albert veszprémi püspök casulája igen szép figurális díszítéssel. A későgótika pompára törekvő stílusa a miseruhákat is átalakítja, a XV. század végén megjelennek a domború díszítések, amelyek itt-ott szinte már önállósnak az alapszövettől s rendszerint apró gyöngyökkel vannak díszítve. Ezek

közül a ritka, remekbekészült darabok közül a kiállításon három szerepel, kettőt az esztergomi kincstár állított ki, a harmadik — amelyiket annakidején II. Lajos király neje, Mária királyné adományozott a kőszegi templomnak — a Nemzeti Múzeum tulajdona. A pompázó egyházi szövetneműek közül még *Abstenius Bornemissza* Pál püspök süvegét kell megemlíteni (1550), amely csaknem ötvösmű: alapszövetét alig látni a drágakövektől és a gyöngyöktől. Boldog tulajdonosa a győri székesegyház.

Hat vitrinben sorakoznak fel a régi művészet tanulságos és rendkívül közvetlen emlékei, a miniatűrökkel díszített könyvek. A XIV. század emlékeit két esztergomi missale képviseli, az egyiknek finom színhatású kánonképe is megmaradt. Megismerkedünk *Nagyszombati Mihály* miniatúrral, aki a pozsonyi egyház számára készült misekönyvben megnevezi magát és a cseh-német hatás alatt dolgozó *János* váci mesterrel, aki 1423-ban Szent Egyed élénk színű képecskéjével díszítette a váci ötvöscéh egyházi szerkönyvét. A kiállítás két díszesen illuminált corvinát is bemutat, azonkívül Mátyás király budai műhelyének egyik, nem a nagy uralkodó számára készült remekét, *Nagylucsei Orbán* egri püspök psaltériumát. Különös érdeklődésre tarthat számot *Perényi* Ferenc váradi püspök nyomtatott missáléja; kézzel festett kánonképeinek háttérében ugyanis a budai vár egyik legrégebbi ábrázolása látható.

A kiállítás külföldi anyaga jóval a magyar mögött marad, noha gazdagságában így is impozáns. A XV. és XVI. század szobrászatának kedvelői igen szép alkotásokban gyönyörködhetnek. Kvalitás szempontjából Delmár Emil francia fa-Madonnáját és Wittmann Ernő német térdeplő Magdolnáját tartjuk legkiemelkedőbbnek. Az előbbinek sudár alak-

ján mesterien lágú és finom ruharedők omlanak alá, az utóbbi a későgótika szülötte, csupa örvénylő, nyugtalan ruharedő. A kisplasztikai tárgyak közül legnevezetesebb Szent Kristóf bronzszobrocskája, amelyet sokáig id. Peter Vischer művének tartottak. A talpán újabban fellelt évszám (1407) szerint jóval előbb készült s talán kölni mester műve. A képek között legjelentősebb az úgynevezett heiligenkreuzi mester (egy XIV. század végén működő francia vándorfestő) finom kis kompozíciója. Rendkívül gazdag a kiállítás külföldi ötvösművekben és textiliákban is.

Ismételjük, a kiállítás a legszebb azok közül, amelyek a háború óta a művészet régibb emlékeit bemutatták. Sokoldalú gazdagságával legértékesebb látványossága az idei Szent Imre évnek. A közönség, amely szép számmal látogatja az Iparművészeti Múzeum földszinti nagytermét, nem is tudja, mily óriási munka árán öltött testet ez a nagyszabású seregszemle, amely anyagát *hetvenhal* helyről szedte össze, túlnyomó részben vidéki templomok kincstáraiból. A múzeum vezetősége és tisztviselői kara vállvetve vette ki részét a nagy munkából. *Végh* Gyula főigazgató átfogó tekintetű irányítása mellett *Csányi* Károly, *Leyer* Károly és *Mihalik* Sándor gyűjtötték össze az anyagot, amelyet így együtt ki tudja láthatunk viszont. Lelkes és nagy munkájuk, hisszük, nem veszett kárba.

*

Az Iparművészeti Múzeum kivételes gazdagságú egyházművészeti kiállításán kívül a képzőművészet aktualitásai közül kevés feljegyezni való akad. A nyári hónapok eseményei közül említhető a *Spirituális Művészek Szövetségének* kiállítása, anélkül, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítanánk neki. A társulat ezúttal negyedszer lép a közönség elé a Nem-

zeti Szalónban, de céljai még ma sem világosak. A közös zászló alatt csoportosult festők és szobrászok spirituális művészeknek vallják magukat, ezzel szemben kételkednünk kell abban, hogy azok a művészek, akik más utakon járnak, kivétel nélkül megátalkodott materialisták. Vezérük, *Remsey Jenő*, a gödöllői hagyományokat ápolja, mely hagyományokhoz a többieknek semmi közük sincs, de egymáshoz sincs közük.

Remsey Jenő érdekes művész, aki évek hosszú sora óta következetesen kitart álláspontja mellett. A monumentális kifejezést keresi, minden eszközzel és minden áron. Lelki szemei előtt bizonyára a heroikus nemzeti stílus kialakítása lebeg, olyfajta stílusé, amelyet a svájci *Hodler* mondhatott magáénak. Felfogása erősen rajzszerű és dekoratív. Síkban komponál, brutális kontúrokkal rögzíti meg figuráit és rikoltó, erős színeket használ. Ez a stílus szerencsétlen módon ingadozik a festőművészet és a plakát között. Piktúrájának túlságosan sematikus, plakátnál nagyobb szándékú. El kell ismerni, hogy a figurák összefűzésében sok lelemény és művészre valló érzék nyilvánul meg, a kivitel azonban bántóan egyszerűsítő, a színek és a részletformák sommás kezelése minden értéket leront. Nem kételkedünk a művész becsületes szándékában, sőt azt hisszük, hogy *Remsey* említett fogyatékoságai ellenére is nagy falak betöltésére hivatott festő, aki minden bizonnyal jobb, anyagszerűbb freskókat festene, mint amilyenek az utolsó évtizedben Magyarországon termettek.

Kiállítótársai közül említhetjük *Náray Aurélt*, akinek izgatott foltszerkesztése lassanként teljesen modorossá válik. *Krivátsy Miklós* szobráiról multkori kiállítása óta nincs mit írunk, mindaddig, amíg a szobrászati stílus problémáin kívül kalandozik, munkája felelőtlen, mert a mű-

kritika mértékeivel nem mérhető. *G. Lázár Ilona* gótikus formaérzékű színes faplasztikája kisigényű, de stílusos. *Márkus Imre* kitűnően rajzol, *Zsótér Ákos* néhány erős rajzzal és rézkarccal válik ki a többiek közül, akik igen sokan vannak és nagyon spirituálisak. Egyikük a teremtés történetét öt aquarellben beszéli el. Az első közöttük, «Az abszolút» — egy üres, fehér papírlap.

*

Abból az alkalomból, hogy a székesfőváros *Ferenc József*-díjai kiadásra kerültek s a festészeti díjat *Szőnyi István*, a szobrászati *Mészáros László* nyerte el, azoknak nevében, akik szívükön viselik a mai magyar művészet sorsát s akiknek nem lehet mindegy, hogy a hét országra szóló tehetségek miként kallódnak el a festőket és szobrászokat leginkább sujtó nyomorúságos időkben, illik a hivatása magaslatán álló zsűrit és az adományozó fővárost köszönteni. Méltóbbakra nem eshetett a választás, mint erre a két művészre, akik közül az első, *Szőnyi István*, hatalmas szintetikus stílusával iskolát teremtett Magyarországon. Sokat, igen sokat várunk tőle, aki fiatal fejjel már nagy dolgokat művelt s akit méltán tekintenek a mai fiatal festők vezérüknek. *Mészáros László* vele szemben alig egy éve tűnt fel, de máris nagy sikerekre tekinthet vissza. Született, ösztönös szobrász, akinek szép aktja a debreceni *Déry-Múzeum* modern gyűjteményének egyik legszebb darabja. A hirtelenül jött kitüntetés bizonyára megsokszorozza ambícióját s megérleli benne a hitet, hogy a jó minőségű munka nem hiába ölt testet. Államnak, városnak, közintézményeknek és magánosoknak rajta kell lenniök, hogy ez a hit ne csak *Mészáros László*-ban fészkelődjék meg, hanem a többi fiatal, tehetséges *Mészáros László*kban.

Genthon István.